

filmi Dvanajst porotnikov, Zakon nasilja, Cesta, Aleksander Nevski, Sinovi in ljubimci, Nazarin itd., ne bodo dolgočasili, marveč bodo vsaj zaslutili, če že ne doumeli velike resnice in velike obtožbe, kdaj pa kdaj pa tudi velike slavospeve o človeku v družbi in času.

II

Filmska vzgoja se ne sme pojaviti v naši šoli zaradi filma kot filma — prav tako kot ne more obstajati noben predmet zaradi predmeta kot takega — zato je odveč bojazen, da je edinole slavist njen najprimernejši posrednik. Film se naj občasno vključi v različna področja: zdaj k zgodovini, zemljepisu, zdaj k družbenim vedam. In vendar je za skopi oris filmske umetnosti, sledeč načrtu, katerega osnutek bomo zagotovo še spremenili, slavist najprimernejši. Vsaj za zdaj, ko nam AIU še ne obeta dovolj gotovo in dovolj hitro profesorja filmsko-televizijske in gledališke ter radijske estetike, kakor bodo takega pedagoga imenovali glede na njegov poklic. Ob filmu se oblikuje humanistična, družbeno politična in idejna, estetska in moralna vzgoja razuma in srca in vsega tega pač ne moremo naprtiti slavistom ali bore desetim uram v šolskem letu, ki jih začasni predlogi zahtevajo.

Slavist naj bi predvsem motiviral in vpeljal v svojem delovnem kolektivu pravilno pojmovanje o potrebnosti filmske vzgoje, nato bi skupaj z nekaj kolegi, ki bi bili pripravljeni obdelati to ali ono temo, naredil načrt za svojo šolo in mislil pri tem na najprimernejšo porazdelitev snovi. Marsikaj bo rad izkoristil za svoj predmet sam! Pri tem pa naj bi ne bil togo omejen na 10 ur, temveč bi skladno z zanimanjem dijakov ali tudi s kako seminarsko temo in ne navsezadnje s pomočjo mladinskih ur še nekoliko razširil program, namreč na ožje, konkretne teme. (Analiza kakega posebno zanimivega filma glede na adaptacijo literarnega dela v filmski inačici ali kaj podobnega.) Slavist se zdi najpripravnejši tudi za to, da predlaga nabavo za filmsko izobraževanje potrebne literature, saj navadno vodi dijaško in profesorsko knjižnico.

Ni torej upravičena bojazen, da utegne uvajanje filmske vzgoje slavistovo glavno nalogo — posredovati znanje o jeziku in književnosti — kakorkoli ali celo bistveno okrniti!

S primernim posluhom za širjenje svojega učnega programa bo slavist kvečjemu obogatil svoj predmet. S tem pa, da bo povabil k sodelovanju kolege drugih strok, bo opravil nalogo, za katero ima gotovo kar največ posluha.

Ocene, poročila, zapiski

SLODNJAKOVA KNJIGA O PREŠERNU

Prof. Anton Slodnjak je že pred vojno napisal obširen roman o pesniku Neiztrohnjeno srce, po osvoboditvi pa pripravil več skrbno komentiranih izdaj Poezij (ki so zelo zaslužne za popularizacijo Prešerna), v Slavistični reviji objavil številne razprave iz prešernoslovja (z novimi dognanji in osvetlitvami), tudi za Slovenski biografski leksikon izčrpno obdelal pesnikovo življenje in delo ter se tako uvrstil med naše najvidnejše prešernoslovce. Letos v poletnih mesecih je izšla, žal le v srbskem prevodu in v cirilici, še njegova dokaj obsežna monografija o poetu, za Zigonovo in Kidričevo tretja po časovnem nastanku.*

* Anton Slodnjak, France Prešern. (Sa slovenačkog prevela Jelena Križaj — Stefanović.) Nolit, Biblioteka Portreti (urednik Mihailo Lalić). Beograd MCMLXII (10 podob, 428 strani).

V devetih poglavjih, naslovljenih podobno kot v SBL, ki jim je dodal predgovor in zaključno sintezo, avtor v kronološkem zaporedju obravnava pesnikovo življenje in ustvarjanje ter ju sproti organsko izpolnjuje s postavami sodobnikov in družbeno političnim ozračjem tistega časa. Prvo poglavje *Osebnost in značaj* zajema mladostna in študijska leta ter začetke poezije. Drugo *Boj za pravniški in pesniški poklic* razpravlja o Čopovi pesniški šoli in Prešernovi sočasni poeziji, zlasti satirični. Tretje *Prešernova nesreča* razčlenjuje poetov življenjski pesimizem in reflektivne Sonete nesreče. Poglavje *Novo upanje — nova poezija* govori o veliki ljubezni do Julije in njej posvečenih umetninah Sonetnem vencu, povenčnih sonetih itd. Pod naslovom *Smrt Matije Čopa in poroka Julije Primic* avtor analizira predvsem Krst pri Savici. Poglavje *Stik s poljsko revolucijo* označuje pesnikovo sodelovanje s pregnancem Korytkom. V tem in naslednjem *Poslednja leta prijateljstva z Andrejem Smoletom* avtor govori tudi o pesnikovem razmerju do Vraza in ilirizma ter pojasnjuje njegov odnos do Jelovškove. Osmo poglavje *Nova pesem* razpravlja med drugim o ljubezni do Jerice Podbojeve, o Zdravljici in Neiztrohnjenem srcu ter pripravah za Poezije. Pod naslovom *Zaton v Kranju* se seznanimo s poslednjimi leti človeka in pravnika Prešerna.

V predgovoru avtor izreka željo po večjem širjenju Prešerna med srbsko in hrvatsko publiko ter po novih, ustrežnejših in popolnejših prevodih našega genija. Ker je delo namenjeno tujemu občinstvu, citira Prešernove verze (zaradi večje razumljivosti kar v dobesednem proznem prevodu) in mestoma navaja tudi vsebino pesmi v večji meri, kot bi bilo oboje potrebno za slovenskega, vsaj literarno šolanega bralca. Sicer pa Slodnjakov tekst razodeva naravnost enciklopedično poznavanje domače in svetovne literature ter docela suvereno obvladovanje Prešerna in njegove dobe, predvsem pa je napisan znanstveno pretehtano in trezno, brez večjih subjektivnosti in hipotez, kar štejem pri našem avtorju in obravnavanem predmetu za posebno odliko. Celó v biografskih partijah, ki so pogosto pisane izredno živo in razgibano in kjer je čutiti, da je Slodnjak tudi romanopisec, je avtor vedno ostal na trdnih tleh dejstev in sporočil. Slodnjakov Prešeren daleč presega okvir poljudne informativne študije za tujega bralca in je polnokrvna znanstvena monografija, dragocena tudi za Slovence in sloveniste, ker je stvarnejša od vznesene in formalistične Žigonove ter sočnejša in celotnejša od Kidričeve, ki je žal ostala torzo. Zato bi bilo prav, če bi knjiga izšla tudi pri nas doma v slovenskem izvirniku, seveda z ustreznimi modifikacijami v besedilu in dostojnejši zunanji opremi (sedaj gre za zajetno brošuro na skoraj časopisnem papirju), čeprav je treba beograjski založbi priznati zanimanje za slovensko slovstvo (poleg Prešerna je doslej v isti zbirki izdala Ruplovega Trubarja in Aškerca M. Boršnikove).

Marsikaj v Slodnjakovi knjigi seveda ni čisto novo, pač pa strnjeno in nazorno podano. Takó načela Čopove estetike in Prešernove pesniške prakse, da bodi mlada domača poezija osebno izpovedna, evropsko kvalitetna, sinteza antike in moderne, namenjena meščanu in izobražencu in naj tako dokaže tudi sposobnost slovenščine. Prepričljivo je podan, predvsem na osnovi Ernestininih Spominov, pesnikov odnos do Jelovškove: trajno zvezo med njima so neumogočali njena plitvost, koketnost, trma in pomanjkanje materinskega čuta, njegove onemogljene gmotne razmere in odpor do cerkvenega zakona; Prešerna je na Ano vezala zgolj usodna telesna strast in kasneje ljubezen do otrok, njuno razmerje pesniško ni moglo biti plodno. Po Slodnjakovi zaslugi je v prešernoslovju postal jasnejši Vrazov odnos do slovenstva odnosno ilirizma: Vraz se je sprva skušal v Ljubljani uveljaviti kot slovenski pesnik v domačem vzhodnoštajerskem narečju, šele nato se je iz zmotnih idealnih nagibov odločil za ustvarjanje v ilirščini, hrvaščini.

Analizi Prešernovih umetnin avtor monografije posveča vso pozornost, v pretres jemlje tudi variante ozir. popravke in manj pomembne prigodnice: ugotoviti si prizadeva doživljajski izvor in konkretno ozadje umetnin, razčlenjuje njih oblikovni ekvivalent, predvsem ritmične in kompozicijske prvine, oprezno določa obseg tujih literarnih pobud ali navaja zgolj slučajne paralele, ob umetninah primerjalno spremlja tok pesnikove miselnosti in razvoj njegovih čustev.

Pristnost in pretresljivost *Sonetov nesreče* občutiš že pri prvem nekoliko globljem branju; mislečega bralca pa zanimajo tudi stvarni vzroki za pesnikov temačni pesimizem. Slodnjak je, mislim, prvi do kraja prikazal konkretno ozadje teh reflektivnih pesmi. Komplex vzrokov za takšno porazno življenjsko občutje so po Slodnjaku sestavljali: razdor med sorodniki doma na Ribičevini, družbeno politični pritisk Metternichove dobe, prva odklonjena prošnja za advokaturu, neuspeh pri izpitu v Celovcu, zavest krivde do Marije Kajetane Klunove. Na nezvestobo do Klunove in na Sonete nesreče Slodnjak izredno prepričljivo veže tudi sonet *Pov' do let starih čudne izročila* (od mertvih deklci, ki ... spatí jim ne da ljubezni sila ... Erin'jin stok in kletva pesem njena«).

V zvezi z izčrpno vsebinsko in oblikovno obravnavo *Sonetnega venca* je znana osrednja ideja, ki jo je Slodnjak sintetično izrazil v stavku, da je bila Prešernu »ljubljenca žena začetek in konec, t. j. magistrale njegove človeške, umetniške in narodne zavesti« (str. 222). Precetj novo pa je Slodnjakovo upravičeno povezovanje te pesnitve s Soneti nesreče (»jeza notranjega prepira... obup, življenja gnus, Erinje«), zlasti pa dognanje, da je poet za idejo o duhovno odrešilni vlogi plemenite mlade žene našel pobudo v Goethejevi (in ne morda Evripidovi) drami Ifigenija na Tavridi.

Nadalje Slodnjak uspelo razlaga nastanek *Zdravljice*. Po njegovi sodbi je bolj kot Vrtovčev poziv v Novicah, naj bi slovenski poet napisal odo vinski trti, izzval nastanek pesmi bučen sprejem slaboumnega cesarja Ferdinanda I. v Ljubljani iste jeseni 1844, deloma pa tudi razne tedanje poljske in francoske revolucionarne himne. — Bistra je Slodnjakova primerjalna oznaka pesmi *V spomin Andreja Smoleta* ter *Dem Andenken des Matthias Cop*, zanimivo tudi ugotavljanje internih razlik v izpovednih baladah *Prekop* in *Neiztrohnjeno srce*.

V monografiji je, razumljivo, tudi nekaj sodb, s katerimi ne bo vsakdo soglašal. Glede soneta *Je od vesel'ga časa teklo leto* komaj morem verjeti, da je nastal kot »posledica ustvarjalne tekme« s Petrarko (motiv srečanja z izvoljenko v cerkvi na veliki teden, str. 330). Kakor prof. Kidrič nimam razloga, da tudi v tem sonetu, čeprav je nastal naknadno in iz kompozicijskih razlogov, ne bi videl resnične ljubezenske izpovedi in pravih stvarnih podatkov, vključno letnico 1833. Tako se tudi *Gazele* pomišljam pripisovati Juliji, čeprav so razen kronologije Slodnjakovi argumenti (emocionalni ton pesmi, aluzija na akrostihon) vabljeni. Za starejšo *Prvo ljubezen* se mi Kidričevi ugovori (trubadurski slog, pouk v zaključku) zde tudi sicer prepričljivi. Vsekakor bo Slodnjakova razlaga tu ostala subjektivno hipotetična.

Avtor monografije pravilno ugotavlja, da v pesmih iz Julijine dobe, nastalih po Sonetnem vencu, stalno srečujemo metaforiko z religioznega področja. To dejstvo si pri *povenčnih sonetih* razlaga tako, da se je pesnik s takšnim prispebljanjem hotel izrazno približati svoji izvoljenki, za *Krst pri Savici* pa sodi, da si je z njim hotel pridobiti dotlej mu nenaklonjeno cenzuro. Nedvomno je v obeh domnevah precej resnice, vsa pa ne, vsaj po mojem občutku ne. Prešernovo ljubezensko čustvo do Julije je po Sonetnem vencu po sili razmer prešlo iz vroče prošnje in kolikor toliko stvarnega upanja v nežno opravičevanje in brezupno hrepenenje, postajalo je vse bolj poduhovljeno in neuresničljivo. Za takšno eterično in resignirano vrsto ljubezenskega čustvovanja pa so bile vsaj v dobi romantike (in tudi kasneje neoromantike ozir. simbolizma) legende, biblija in liturgija, torej svet krščanskega verovanja in predstav, kar najbolj ustrezno in iskano izrazno sredstvo. Prešernov filozofski nazor je bil brez dvoma nekaj materialistični panteizem, metafizično krščanstvo ga nazorsko ni zadovoljevalo; kot romantiku in kmečkemu sinu (prim. Tavčarja) pa mu je bilo slej ko prej blizu v estetskem pogledu, kakor ob sonetu *Marskeri romar gre v Rim, v Kompostelje* (str. 260) sodi tudi Slodnjak. Z nakazanim problemom v zvezi je pri Prešernu zanimivo in značilno tudi to, da je v Julijini dobi lik plemenite žene pogosto družil s stanom, poklicem svečenice ali ga vsaj postavjal v okolje svetišča, antičnega ali krščanskega. Svoje prvo srečanje z Julijo — idealno ljubeznijo pesnik upodobi in trnovski cerkvi (*Je od vesel'ga časa...*); duševnega miru in odrešitve išče kot Orest ob Ifigeniji »v veži Dijane mile« (Sonetni venec); tudi Bogomilo-Julijo naredi, primerjajoč jo s Hero iz Abide, za svečenico »v veži« boginje Zive, in kasneje za kristjano, ki se je zaobljubila devištvu (*Krst pri Savici*). Tako je v skladu s svojo in sočasno estetiko z ustrezno umetniško prispeodobno označeval svojo idealno in ubrano telesno-duhovno, kasneje pa vse bolj poduhovljeno ljubezen do Julije in nazadnje popolno odpoved osebnosti sreči, ne da bi nemožato zatajil svoje svobodomiselnost prepričanje in ne da bi se mu bilo treba bogve koliko prikupovati ljudem pri cenzuri.

Drugo, kar je v Slodnjakovi knjigi pomanjkljivega, so samo manj opazne malenkosti. Docela stanovski *Soldatki* bi kljub predzadnji kritici in kljub času nastanka težko pripisoval kake posebne demokratično svobodnjaške poteze (str. 129/130). Prav tako se mi zdi ob *Sonetnem vencu* nekoliko prisiljena in preveč daljnosežna analogija mladi Parnas — Mlada Evropa (str. 244). V sonetu *Sanjalo se mi je, da v svetem raji...* bi komaj mogel najti sled humorja ali celo ironije (254). Tudi se mi ne zdi nujno vezati pesem *Percu*, ki razmišlja o usodi človeka-umetnika, na erotična doživljanja, na Ribiča in Jelovškovo (323/325). Glede požiga pesnikove zapuščine v Kranju menim, da so njegovi pobudniki po vsej priliki herostratsko uničili znaten del korespondence in knjig, da pa niso mogli bistveno prizadeti same poezije, saj Prešeren v kranjskih letih razen kratkih priložnostnih erotično-satiričnih zapisov tudi po Slodnjakovih navedbah (413, 415) ni več ustvarjal. Kakor se avtor naše knjige pri analizi umetnin izčrpno ukvarja s tematičnimi, idejnimi, ritmič-

nimi in kompozicijskimi prvinami, tako bi tu ali tam še želel, da bi opozoril na sugestivno plastiko in fineše Prešernovega sloga, ki ga sicer vključuje v svojo analizo.

Za zaključek k oceni Slodnjakove knjige naj zapišem le še to, da mi je nastala deloma tudi zaradi tega, ker ni o nje, kolikor mi je znano — z izjemo Božidarja Borka v Delu — doslej pri nas nihče pisal, ker se mi zdi, da bi morali prav vsako pomembnejšo slovenistično knjigo sproti pretesti in oceniti. Prešernove notranje elementarne in oblikovno dognane umetnosti, njegovega idealnega pojmovanja ljubezni, izostrenega pravnega in socialnega čuta, boja za individualnost slovenskega knjižnega jezika, ljubezni do prezirane in zaostale domovine, njegove osebne nesreče in ponižujoče bede, družbeno političnega pritiska dobe in pesnikove vere v svobodno prihodnost še zlepa ni kdo s tolikšnim znanjem in ljubeznijo v celoti razgrnil pred nami. Zato ponovno izražam željo, da bi Slodnjakova monografija v dostojni opremi izšla tudi v svojem izvorniku, da bi tako njene izredno bogate in deloma tudi nove vsebine postala deležna širša slovenska javnost, zlasti pa tisti, ki jim mora biti Prešeren zaradi njihovega poklica še posebno pri srcu.

Joža Mahnič

OBOGATITEV SLOVENSKE ENCIKLOPEDIKE

Viktor Smolej: Slovenski dramski leksikon. Izdaja Mestno gledališče v Ljubljani. Tiskarna »Jože Moškrič«. I. del: A—L, 1961, 200 str. II. del: M—Z, 1962, 240 str. M. 8°. S slikami. (Knjižnica Mestnega gledališča, zvezka 16 in 19.)

Enciklopedije sodijo med tista sodobna dela, po katerih največkrat segamo, ko iščemo informacije o tem ali onem, a tudi med tista, ki dosegajo najmanj priznanja. Od njih zahtevamo, česar sami ne vemo, in ko nas kdaj pa kdaj puste na cedilu ali napačno potuče, kaj hitro pozabimo, da so nam že mnogokrat pomagala. Druga, bolj neizogibna usoda enciklopedij je v tem, da hitro zastarevajo. Pojavljajo se novi pojmi, nove osebe, podatki se dopolnjujejo. Res je, dognana dejstva ostajajo za vedno, a dobivajo zgodovinsko patino. Za večino ljudi pa je najbolj zanimiva sedanost. Zato izhajajo vedno nove enciklopedije, oziroma se ponatiskujejo stare, toda prečiščene in dopolnjene.

Čeprav se ne moremo meriti z velikimi in kulturno močnejšimi narodi, imamo Slovenci vendarle že kar nekaj enciklopedičnih priročnikov. Začetnik je Blaž Pohlín, ki je 1791 s Schweighoferjem in Edlingom snoval vilirsko enciklopedijok, o kateri pa ne vemo nič točnejšega. Pač pa je sam sestavil naš prvi bio-bibliografski leksikon, latinsko pisano Bibliotheco Carnioliae, v kateri je zbral podatke o naših dotedanjih književnikih. Izšla je po njegovi smrti 1803 in 1862. 1867 je Etbin Henrik Costa predlagal Slovenski matici, naj bi izdala slovensko enciklopedijo po vzoru češkega Riegrovega Naučnega slovnika. O njej so razpravljali nekaj let, do realizacije pa ni prišlo, največ zaradi pomanjkanja strokovnih moči. Tudi akcija za Jugoslovansko enciklopedijo, ki jo je v drugem desetletju našega stoletja pokrenila Jugoslovanska akademija v Zagrebu, za slovenski del pa bila angažirana Slovenska matica, ni prišla preko načrtov.

Materialno in organizacijsko trdnješe je bilo zasnovano izdajanje Slovenskega biografskega leksikona. Od 1925 do danes je izšlo devet zvezkov (do gesla Schmidl). Počasno izhajanje je povzročilo kršitev enega osnovnih načel vsakega enciklopedičnega dela, da naj namreč bodo gesla po enotnem kriteriju izbrana in obdelana. Posledica je na primer, da je prvi zvezek že zastarel, ko delo v celoti še niti izšlo ni. Vendar moramo pibiti, da je SBL kljub temu naša najboljša enciklopedija, s katero se lahko ponašamo tudi izven domačih meja. Nekaka slikovna dopolnitev SBL je Šlebingerjev Album slovenskih književnikov (1928) s preko 250 portreti in osnovnimi biografskimi podatki. Joža Glonar je sestavil naš prvi konverzacijski leksikon Poučni slovar (1929—32, v 38 snopičih), za enega človeka ogromno delo, ki po krivici ostaja premalo opaženo. Hugo Uhliř je izdelal družinski priročnik za vzgojo, gospodarstvo, gospodinjstvo in zdravstvo Domači vedež (1930—32, v 24 snopičih) in Trgovsko-gospodarski leksikon (1934—8, v 41 snopičih). 1955 smo dobili Priročni leksikon, ki je razen v slovenskih geslih prirejen prevod zagrebškega Sveznadarja. Janko Traven je 1960 zbral album Slovenski gledališki portret, 89 umetniških podob slovenskih dramskih igralcev.

Poleg tega so za nas pomembne tudi tiste tuje enciklopedije, za katere so bila slovenska gesla posebej napisana. Najvažnejše so Wurzbachov Biographisches Lexicon des Kaiserthums Oesterreich (1856—91, 60 zvezkov), Stanojevićeva Narodna enciklopedija (1925—9, 4 knjige), nezaključena Hrvatska enciklopedija (1941—45, do gesla Elektriķa); Ko je ko u Jugoslaviji (1957) in sedanje edicije Leksikografskega zavoda v Zagrebu (Enci-